

УДК 81'362:[811.111+811.161.2

Швачко С. О.
Сумський державний університет

НОМІНАТИВНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ОДИНИЦІ: ПРОЦЕСИ УЩІЛЬНЕННЯ І ПРОЛОНГАЦІЇ

У статті простежується стан номінативних та комунікативних одиниць на матеріалі англomовного та українomовного дискурсів. Фокусується увага на типологічних тенденціях діасинхронії. Емпатується ідея про відмінні та схожі тенденції у сфері функціонування номінативних та комунікативних одиниць, розглядаються їх універсальні, аломорфні та ізоморфні риси. Матеріалізується положення про те, що номінативні та комунікативні одиниці завжди відкриті для модифікацій, девіацій та процесу самодобудови.

Ключові слова: номінативні одиниці, комунікативні одиниці, модифікація, самодобудова, ущільнення, пролонгація, англomовний та українomовний дискурси.

Кожна мова складається зі слів, словосполучень (номінативні одиниці – далі НО). У свою чергу, будь-який текст як комунікативна одиниця (далі – КО) складається з НО. Універсально НО і КО виконують однойменні функції – номінативну та комунікативну. Крім універсальних атрибутів НО та КО (об'єкт дослідження) притаманні ізоморфні та аломорфні риси (предмет дослідження). НО та КО актуалізуються в модусах мови, мовлення та мовленнєвої поведінки.

На часі сучасна лінгвокомпаративістика (Корольова А. В.) фокусує увагу досвідчених учених і молодих дослідників, з одного боку, на реконструкцію, відновлення архетипів прамовних форм, станів генетично споріднених мов, але, з іншого боку, на фактичному матеріалі неспоріднених мов за принципом *tertium comparationis* [2, с. 94]. Наука представлена процедурами про генетичну та контрастивну типологію – про типи мов та про типи серед різних типів мов.

Компаративні конструкції матеріалізують ознаки адгерентності та інгерентності. Типологічні ознаки детермінуються феноменами конкретної мови, її структурним ладом та семантичним дизайном. Відмінності та розбіжності НО та КО пізнаються шляхом порівняння. Компаративне осмислення референтів полягає у комплексному підході до них, в онтогносеологічному аналізі, який передбачає синкретичне омовлення природи референтів, їх методологічне осмислення.

Мета статті – схарактеризувати процеси ущільнення і пролонгації, властиві номінативним та комунікативним одиницям в їх дискурсивній реалізації.

Переклад семантизує єдність процесів тлумачення та трансформування їх результатів. Спільною рисою НО та КО є наявність поверхневої та глибинної структур. Але білатеральна тотожність НО та КО при цьому позначена розбіжністю їх базових функцій: номінативної (називної) для НО та комунікативної для КО. Поряд з інгерентними рисами НО та КО виокремлюються адгерентні паралельні атрибути – ущільнення та пролонгація (об'єкт нашого пошуку).

Не завжди нависла хмара проливається дощем. Так і думка – не завжди ословлюється або повністю вербалізується [6, с. 82]. У сучасній лінгвістиці значна кількість метатермінів вживається на позначення прихованого смислу поміж рядками та за їх межами, що свідчить про валоративність проблем живого мовлення. Пор.: *підтекст, затекст, імплікація, пресупозиція, алюзія, апосіопеза, парафраз, небуквальний смисл, індириктивне інформування, силенціальний ефект*. Жива фраза має свій підтекст, приховану думку. Якщо експліцитний смисл розпізнається у

відповідному контексті, то імпліцитний смисл ґрунтується на фонових знаннях, тезаурусі, компетенції та компетентності комунікантів. Імпліцитний смисл представлений моделями еліпсису: *ellipsis or ellipse – the omission from a sentence of a word or words that would be required for complete clarity but which can usually be understood from the context.*

The sequence of three dots [...] employed to indicate the omission of the same matter in a text is also known as ellipsis.

Еліпсис як різновид компресії, ущільнення вихідних позицій притаманний не лише синтаксичним, а також і морфологічним дериватам – НО. Пор. англ.:

<i>Fence < defence,</i>	<i>O.K. < all correct,</i>
<i>profs < professional politicians</i>	<i>weekly < weekly paper,</i>
<i>Mr < Master,</i>	<i>also < all so,</i>
<i>Story < history,</i>	<i>good-bye < God be with you,</i>
<i>Alone < all but one,</i>	<i>taxi < taxi-meter,</i>
<i>Alarm < all at arms,</i>	<i>comfy < comfortably</i>

Номінативні та комунікативні одиниці позначені білатеральним формально-семантичним буттям. Поверхневі структури НО та КО модифікуються чинниками згортання (компресії), ущільнення та пролонгації.

Аугментація (розширення)	<i>Million – millionarism</i>	<i>All day round service, but now</i>
Згортання (компресія)	<i>History – story. Defense – fence</i>	<i>Better late (than never)</i>
Субституція (заміна)	<i>Ann – she John – he</i>	<i>John agrees with you – so he does</i>
Семантичні зсуви (зрушення)	<i>a game₁ – “нмиця”, a game₂ – “зра”</i>	<i>A devil is not so black as he is painted – A woman is not so young as she is painted</i>
Трансформації	<i>Don't – touch him – look</i>	<i>Don't touch him!</i>

Пропуски, ущільнення у синтаксичних конструкціях реконструюються з огляду на релевантне оточення. Еліпсис надає висловленню динамічності, комфортності живого мовлення. Розбіжності у домені скорочень мають іманентний характер. В українській мові зворотне утворення репродукує в основному іменники, в англійській мові – дієслова. Пор.: англ. *enthuse < enthusiasm, compete < competition*; укр. *синь < синій, блакить < блакитний*. Ущільнення слів корелює з морфологічними процесами, а еліпсис – із синтаксичними усіченнями. У функціональному (комунікативному) синтаксисі висловлення утворюються за законами мови, які детермінуються дією прагматичних, соціокультурних, психологічних, екстралінгвальних та лінгвальних чинників. Метазнаки речення :: висловлення асоціюють з діадою мова :: мовлення. Комунікативні одиниці позначені інтеграцією вербальних і невербальних знаків. Нормативне моделювання речень поступається варіативній представленості висловлень. Паузи, пустоти є предметом подальшої делакунізації. Високий антропоцентризм висловлень детермінується комунікативною спрямованістю, суб'єктивною аксіологією. Притаманними комунікативному домену є лексичні лакуни, поява діади мовця та слухача, наявність диктуму (фактичного змісту) та модусу (оцінки).

Лінійна реалізація конструювань препарує візуалізацію механізму заміників пропусків – надзвичайно вагомих для осмислення глобальних структур КО. Прочитанню лакун сприяють паралінгвістичні та невербальні знаки. Пор.: оформлення

прямої мови, пауз, умовчань, еліптованих конструкцій тощо. НО мають тенденцію до модифікації “в оселі комунікативних одиниць”, ситуацій, у яких семантичні зміни породжуються за принципом тріади “Чому? Що? Як?”, здійснюються зміни вихідних одиниць. Нові смисли (прямі та непрямі) маркуються і продукуються адресантами – прочитуються, розкриваються, екстеріоризуються адресатами. Заплановані та незаплановані смисли є похідними в інтеракції діалогічного спілкування.

У модусах мови НО позначені наявністю полісемії: значення НО реєструється в лексикографічних джерелах. У мовленні реалізуються мовні потенції, генеруються тексти за притаманними семантичними та граматичними патернами. Епідигматичні тенденції (формальні та семантичні) матеріалізуються за типологічними патернами мов. Запозичені мовні одиниці (зовнішньомовні) детермінуються потребами приймаючого соціуму. Так, лексема *спутник* є внутрішньомовним запозиченням у російській мові, а зовнішньомовне її представлення в англійській мові – *spaceship* – є семантичною адаптацією (інші значення цієї лексеми не реалізовані в мові реципієнта).

П. Тороп, розробляючи теорію глобального перекладу, фокусував увагу на статусі *ін-текстів* – вторинних (секондарних) елементах текстоцентричних конструювань (цітації, квазі-дефініції, паралельні корпуси) [4, с. 166]. Термін *ін-текст* є префіксальним утворенням, мотивуючим елементом із широкою семантикою (“іноземний”, “інший”, “інтродуктивний”, “адгерентний” – складник-дериват). На думку вченого, цей складник ословлює вихідне значення джерельного тексту. Складник виступає в ролі аксіоматичної синкрети процесів тлумачення та результатів. Трансформація референта свідчить про самодобудову (у нашому випадку нової текстоутворюваної одиниці). Утворення нових текстів перегукується з ідеєю: “Ми не будемо мову, ми її добудовуємо”. Дійсно, ми не спроможні осмислити першооснови емердженту мови, ми резонуємо її буття в секондарних конструюваннях.

С. М. Єнікеева у своїх працях верифікувала значущість епідигматичних змін (формальних та семантичних) під час формування нових одиниць [3, с. 83]. Вторинні конструювання не є останнім етапом епідигматичних процесів; вони ітеративно повторюються у наступних етапах конструювань НО та КО. Пролонгація процесу представлена неадитивним принципом ($a + b$), а мультиплікативним ($a \times b$). Механізм “вічного двигуна” спрацьовує на метафоричному векторі, у процесі автопоезису. Аристотель назвав метафори дивними словами, які спантеличують адресатів. Мова живе в мовленні, а мовлення генерує мовні явища. Епідигматичні процеси є їх “вічними двигунами” [5, с. 56].

Спільні образи зберігаються частково або повністю у процесах калькування. Пор.: *Better the devil you know than the devil you don't.* – Відомий диявол краще невідомого [1, с. 172]; *Better to light a candle than to curse the darkness.* – Краще запалити свічку, ніж проклинати темряву [6]; *The same wind which extinguishes a small love kindles a great one.* – Той самий вітер, що гасить мале кохання, розпалює велике [1, с. 188].

Модифіковані приказки міняють предикативну функцію вихідного джерела (прислів'я) на називну, засвідчуючи при цьому ущільнення синтаксичної трансформації типу *a bed of roses, as black as coal, as blue as the sky*. Наявність полісемії в ендозонах НО та КО свідчить про явища адгерентності та ізоморфізму на матеріалі об'єктів дослідження. Пор.: укр. *Баба з возу – кобилі легше*, англ. *Good riddance! Good riddance to bad rubbish! If I (we) never see you again, it'll be too soon. We are better off without you (them, etc.);* укр. *Біда не приходить одна*, англ. *Misfortunes never come alone (singly). An evil chance seldom comes alone. One misfortune comes (up) on the back (neck) of another. It never rains but it pours. Troubles never come singl;* укр. *У*

городі бузина, а в Києві дядько, англ. *It's neither here where the elder is, nor in Kyiv where uncle lives. It's neither here nor there. It's a cock and bull story (report, tale)*; укр. *Видно пана по халявах*, англ. *A bird may be known by its song. It's easy to know a hawk from a handsaw. One can tell a (the) bird by the way it flies (by its fly)*.

Матеріалізація неоднакових образів в корелюючих текстах не є зайвою з огляду на збереження їх спільного квазі-смислу, а також семантичної тріади – семантики, прагматики та синтаксису. Пор.: *A leopard cannot change its spots. – Вовк линяє, а натури не мінє* [6]; *Black sheep occur in all families. – У сім'ї не без виродка* [6]; *To buy a pig in a poke. – Купити kota в мішку* [6]; *Dog doesn't eat dog. – Вовк вовка не кусає* [6]; *If wishes were horses, beggars might ride. – Якби та якби та вирости на голові гриби, то був би город* [1, с. 31].

Етноелементи та культурами породжують процеси одомашнення та очуження, тобто виникають труднощі в рецепції. Пор.: *One shouldn't bring coals to Newcastle; When in Rome, do as the Romans do; April showers bring forth May flowers; East or West home is Best*.

Метазнак *переклад* у сучасній науковій літературі номінує синкрету процес + результат. У діаді $T_1 : T_2$ (оригінал та текст-транслятор) T_2 представлений у статусі ін-тексту – адгерентному, додатковому, уточнюючому квазі-смислу ($T_1 + T_2$). Ін-тексти у нашому випадку – прислів'я в оригіналі та в трансляторі утворюють корпусні паралелі на текстоцентричному просторі. Спільними чинниками є процеси ущільнення та пролонгації.

Ін-тексти використовуються у цитаціях, додаткових ілюстративних матеріалах, у декорі соціалізації моральних цінностей, а також – у міфології. Поетичні рядки вірша “Стріла та пісня” слугують рематичним декором англійського вірша “*and the song from beginning to end I found again in the heart of a friend*”. Міфологеми слугують сигналом появи онімів (процес автопоезису). Ирреальні події із життєопису богів-людей маркують появу метазнаків та фольклорних онімів. Верифікація подається на міфі про Юпітера (Зевса), жінка якого вела веселий образ, а її подруга Ларунда доповідала про це Зевсу. Зевс відіслав обох в царство Аїд. Ларунді при цьому наказав вирвати язик. Бога Гермеса відіслав ескортувати жінок. Гермес (бистроногий) навчився тлумачити німу мову Ларунди і тому, кажуть, його ім'я стало позначенням науки герменевтики.

Сага про ін-тексти включає розповіді про актуальне членування закінчених предикативних одиниць (прислів'я) з базовою комунікативною функцією. Широке семантичне наповнення префіксу *ін-* у слові *ін-текст* є вельми інформативним для позначення вторинних уточнюючих номінативних одиниць. У тотальному перекладі, за словами П. Торопа, беруть участь цілі тексти, їх фрагменти, уламки та “чужі слова” [4, с. 171].

Цитати-ін-тексти включаються в елементи певного дискурсивного бачення [4, с. 167]. Генетичні витоки ін-текстів учений бачить в ідентифікації авторства, а також у чинниках інтертекстуальності [4, с. 168]. Семантично-прагматичні аспекти ін-текстів – атрибути полемічних авторських тлумачень, вкраплень, а також еквівалентні варіанти та лакуни.

Феномен *lapsus lingva* (“промахи”) притаманний комунікативній діяльності (*Errare humanum est*). Помилкова референція знайшла своє місце в стилістичних прийомах, в народній етимології, в анекдотах. Пор.: англ. *She lost her heart and necklace*; укр. *Любив козак дівчину і з сиром пироги*.

Схожість НО та КО верифікується наявністю власних станів, процесами добудови, їх лінгвокогнітивним буттям та онтогносеологічним підґрунтям.

Добудова слів або речень має універсальний характер, є надійним чинником лінійної та нелінійної пролонгації (або ущільнення) на просторах об'єктів дослідження, а також матеріалізацією ідеї про самодобудову мовних одиниць. Епідігматичні процеси (формальні та семантичні) чекають на подальше дослідження в різних текстах та дискурсах.

Л і т е р а т у р а :

1. *Дубенко О. Ю.* Англо-американські прислів'я та приказки: посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 416 с.
2. *Корольова А. В.* Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості / А. В. Корольова // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. – 2014. – Т. 17. – № 2. – С. 94–101.
3. Синергетика в філологических исследованиях: монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. – 340 с.
4. *Тороп П.* Тотальний переклад: монографія / П. Тороп; пер. з рос.: О. А. Кальниченко, О. І. Оржицького; передмова: Т. Бойко, Е. Сютісте. – Вінниця: Нова Книга, 2015. – 264 с.
5. *Швачко С. О.* Сяйво забутих слів: монографія / укладач С. О. Швачко. – Суми: Сумський державний університет, 2012. – 107 с.

Л е к с и к о г р а ф і ч н і д ж е р е л а :

6. Английские пословицы и поговорки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.native-english.ru/proverbs> (14.04.2017).

R e f e r e n c e s :

1. *Dubenko O. Y.* The Anglo-amery`kans`ki pry`sliv`ya ta pry`kazky`: posibny`k dlya studentiv ta vy`kladachiv vy`shhy`x navchal`ny`x zakladiv [The English-American proverbs and sayings: a guide for students of the higher educational institutions] / O. Y. Dubenko. – Vinnytsia : NOVA KNY`GA, 2004. – 416 p.
2. *Korol`ova A. V.* Kognity`vna lingvokomparaty`visty`ka: vid rekonstrukciyi pramovny`x form do rekonstrukciyi struktur svidomosti [The Comparative Cognitive linguistics: from the reconstruction of the prelinguistic forms to the reconstruction of the structures of consciousness] / A. V. Korol`ova // Vistnik KNLU. Series Philology. – 2014. – Vol. 17. – No. 2. – P. 94–101.
3. Sy`nergety`ka v fy`lology`chesky`x y`ssledovany`yax : monografy`ya [Synergetics in philological research: monograph] / T. I. Dombrovan, S. M. Enikeeva, L. S. Pikhtovnikova and others; under the general editorship of prof. L. S. Pikhtovnikovoy. – Kh. : V. N. Karazin Kharkiv National University, 2015. – 340 p.
4. *Torop P.* The Total Translation: monograph / P. Torop; translation from Russian: O. I. Kalnychenko, A. I. Orzhyskiy; preface by: T. Boyko, E. Syutiste. – Vinnytsia : NOVA KNY`GA, 2015. – 264 p.
5. *Shvachko S.* Syajvo zabuty`x sliv: monografiya [The forgotten words ashine: monograph / originator SA Shvachko. – Sumy : Sumy State University, 2012. – 107 p.

L e x i c o g r a p h i c s o u r c e s :

6. The English proverbs and sayings [Electronic Resource]. – Mode of Access : <https://www.native-english.ru/proverbs>.

Швачко С. А. Номинативные и коммуникативные единицы: компрессия и пролонгация.

В статье прослеживается состояние номинативных и коммуникативных единиц на материале англоязычного и украиноязычного дискурсов. Фокусируется внимание на типологических тенденциях диасинхронии. Эмпатируется идея об отличительных и схожих тенденциях в сфере функционирования номинативных и коммуникативных единиц, рассматриваются их универсальные, алломорфные и изоморфные черты. Материализуется положение о том, что номинативные и коммуникативные единицы всегда открыты для модификаций, девиаций и процессов самодостроения.

Ключевые слова: номинативные единицы, коммуникативные единицы, англоязычный и украиноязычный дискурсы, модификация, самодостроение, компрессия, пролонгация.

Shvachko S. O. Nominative and communicative units: compression and expansion.

The article deals with the nominative (NU) and communicative (CU) units in the English and in the Ukrainian discourses. The research has been carried out revealing the idea of changes and evolution of NU and CU. The nominative and communicative units are both bilateral units modified by such coagulation factors as compression and extension. The communicative units may be dynamic and lacunar, the nominative units are units of active change and modification. Both units are the open global structures in terms of ontognoseology. The new words creation and the secondary deviation are universal phenomena described by the author in terms of their linear and nonlinear extension. The synergetic basics of NU and CU are viewed by the researcher relying on epidigmatic processes (formal and semantic) waiting for further research and discussions on the material of different texts and discourses. The various intexts have been interpreted as the secondary CU and NU.

Keywords: nominative units, communicative units, English and Ukrainian discourse, modification, self-construction, compression, prolongation.

УДК 811.111:81'37

Шнуровська Л. В.
Київський національний лінгвістичний університет

ІНТОНАЦІЯ МОДАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ

У статті представлено інтонацію як модальний засіб, який організує членування сегментів мовленнєвого висловлювання на речення або словосполучення; реалізує емоційно-чуттєві аспекти висловлювання; виражає вольові реалізації у висловлюванні; виявляє модальне відношення повідомлюваного до дійсності. Також показано, яку роль відіграє синтагма у семантико-інтонаційній стратифікації тексту. Схарактеризовано модальну сутність фразового, логічного й емпатичного наголосу. Автор пояснює специфіку інтонації модальних значень у площині оцінної інформації та роль інтонації у забезпеченні гетерогенності вираження змісту висловлювання і позиції мовця.

Ключові слова: модальний засіб, модальні відношення, семантико-інтонаційна стратифікація тексту, логічний / емпатичний наголос, гетерогенність висловлювання.

Вивчаючи категорію модальності в її співвідношенні з емоційністю й експресивністю, вчені сходяться на тому [3; 6; 9; 10 та ін.], що пізнання об'єктивної дійсності становить складний процес, який відображає не тільки зовнішній світ, але і внутрішній стан суб'єкта, його світоглядну позицію і спосіб мислення. Пізнаючи реальний світ, індивід так чи інакше має певне емоційне ставлення до пізнаваного. Тому емоційна оцінка завжди тісно пов'язана з раціональною, з характером розуміння реального світу і є важливою складовою кожної мовної дійсності та свідомості. Л. Зіндер [5] стверджував, що у кожній емоції криється ставлення мовця до змісту висловлювання, тобто його суб'єктивна позиція. Оскільки найчастіше саме так визначають сутність суб'єктивної модальності, слід розуміти, що немає висловлювання, позбавленого цієї мовної категорії. Функціональна сутність інтонації як обов'язкового модального засобу мовлення забезпечує формування і втілення суб'єктивної оцінки самого висловлювання і його модального відношення до навколишньої дійсності. Цей факт зумовлює актуальність дослідження онтологічної сутності інтонації, здатної формувати вираження граматичних категорій.

Саме емоційно-експресивна оцінка, весь спектр відношень суб'єктивно-об'єктивного характеру й емоційно-вольові вияви є ключовими у вивченні просодії модальності, тобто того, що позначається терміном “ставлення” (“attitude”) і що становить основу і суть “модальної” або “емоційно-експресивної” функції інтонації.